

GOGA

Sebastijan Pregelj

Beli konjiček

1.

Moja prababica Marija je večkrat rekla, da so ljudje po vsaki vojni slabši. Ona je vedela. Preživela je dve svetovni in osamosvojitveno vojno, preživela je cesarja, kralja, regenta in maršala. Ko so v Sarajevu odjeknili streli in se je razplamtela prva svetovna vojna, je bila deklica, stara enajst let. Mir je dočakala kot dekle, ki je začelo gledati fante, fantje pa so se ozirali za njo. Ko je izbruhnila druga svetovna vojna, je bila ženska pri osemintridesetih, z možem in tremi otroki. Vseh pet jih je dočakalo mir, a sta mož in starejši sin kmalu umrla za posledicami internacije in prisilnega dela. V času osamosvojitvene vojne jih je imela osemnosemdeset. Imela je sina, hčer, tri vnuke, vnukinjo in dva pravnuka. Za vse jo je skrbelo, na srečo pa se ni nikomur nič zgodilo. Potem je minilo še trinajst let in je prišel dan, ko je ležala v svoji postelji, jaz pa sem sedel na lesenem posteljnem robu. Nenadoma me je prijela za roko: Poglej, beli konjiček! Nekoliko je dvignila tresoč se glavo z blazine, se zazrla proti priprtih vratom omare in se nasmehnila. Zmedeno sem jo pogledal: Kako? Beli konjiček, je ponovila. Prišel je iz omare. Vidiš? Iz omare?

sem bil presenečen. Ja, mi je prikimala. Že dolgo ga imam notri. Ampak to je skrivnost, se je hudomušno nasmehnila. Nikomur nisem povedala in nihče ne ve zanj. Zdaj veš ti, je glavo spustila nazaj na blazino.

Ko nisem bila več deklica, ženska pa tudi še ne, je nekega dne pritekel na naše dvorišče. Ne tu, je komaj opazno dvignila suho roko in čisto malo zamahnila. Pri nas, na Barju. Nihče ni vedel, čigav je. Ata sem prosila, da ga obdržimo, a ni dovolil. Moj ata je bil strog. Rekel je, da ne moremo obdržati nečesa, kar ni naše.

Nekaj trenutkov je molčala, potem je nadaljevala: Konjiček je na našem dvorišču ostal več dni, nikamor ni odšel in nihče ni prišel ponj. Nazadnje sem ga spustila v hišo in ga skrila v omaro. Ata je mislil, da jo je žival pobrisala. Včasih, ko sem se sredi noči zbudila, sem konjička slišala hrzati in lahno topotati. Sčasoma so zvoki v omari potihnili in na konjička sem pozabila. Saj veš, prišle so druge skrbi.

In zdaj je spet tu! Pokazal se ti je. To pomeni, da si mu všeč in da ti zaupa. Prikimal sem ji, da verjetno res. Lahko boš skrbel zanj, ko me ne bo več. Boš? Bom. Obljubiš? Obljubim, sem prikimal in z desno popravil odejo, ki je začela drseti s postelje. Kje ga krmiš? sem vprašal. V kuhinji, je prababica odgovorila z mehkim glasom. Ni zahteven.

Nekaj trenutkov kasneje je zaspala. Pobožal sem jo po licu in čelu ter ji pogladil bele lase. Vedel sem, da gre h koncu. Tako je prejšnji dan rekla patronažna sestra. Srce vaše babice se upočasnjuje. Dan, dva, mogoče slab teden

bo še utripalo. Več ne. Izkoristite čas, ki vam je preostal. Patronažni sestri nisem rekel, da je prababica, in ne babica. Za žensko, ki je prišla po službeni dolžnosti, je bilo vseeno.

Medtem ko je prababica spala, sem jo gledal. Odkar pomnim, si glavo pokriva z ruto. Navadno ima oblečeno sivo krilo, svetlo bluzo in moder predpasnik z vzorcem, na glavi pa ruto. Le kadar sem se oglasil tako zgodaj, da sem jo presenetil in še ni bila povsem pripravljena na nov dan, sem jo videl razoglavo. Ampak takrat je hitro izginila v kopalnico in se nekaj trenutkov kasneje vrnila s pokrito glavo. Zdaj je bila brez rute. Gledal sem njene ravne bele lase in se skušal spomniti, ali mi je kdaj prej pripovedovala o konjičku. Kot otroka me je pazila, dokler me niso pri treh letih dali v vrtec. Zapomnil sem si jo, kako je cele dneve kuhala, pospravljala in brala časopis, vmes mi je pripovedovala zgodbe. Včasih mi je brala knjige, pogosteje podlistke iz časopisa, ki jih je skrbno izrezovala in hranila v predalu kuhinjske mize. Tu in tam je pa samo sedela in me z rokami v predpasniku gledala, kako se igram. V tistih časih sem se najraje igral pod mizo. Spodaj je bil drug svet. Pod mizo sem si znosil najljubše igrače in tam ostal do kosila.

Midva sva imela kosilo pred ostalimi. Prababica je vsak dan nekaj po dvanajsti na mizo postavila pločevinast krožnik z juho. Na dnu krožnika so bile narisane pisane race. Spodbujala me je, naj pojem vse, da bom videl račke. Če zaprem oči, še danes vidim pisane race in na njih ostanke rezancev in kak košček korenja. Največkrat sta sledila krompir in govedina iz juhe, včasih mi je v ponvi spekla

kurje bedro. Kadar je bila govedina, sem jo prosil, naj mi da več tistega belega. Tisto belo je bila maščoba, ki mi je bila všeč bolj od vsake torte. Prababica mi je prigovarjala, naj raje jem meso, ampak meso se mi je zatikalo med zobe, medtem ko se je bela maščoba v ustih kar topila. Kurje bedro se mi je v tistih časih zdelo kraljevska hrana. Mislil sem si, da bi imel kurje bedro vsak dan za kosilo in včasih še za večerjo, če bi bil princ ali kralj.

Kje je že to, sem se nasmehnil. Daleč. Predaleč, sem prababico pobožal po roki, ki je bila koščena in hladna. Skozi nagubano, prosojno kožo so se videli temne žile in vijoličasti madeži, podplutbe, ki jih je zdaj dobila že ob rahlih udarcih, ko je kaj delala. Pomislil sem, da bo njeno srce bilo vse šibkeje in vse počasneje in da bo njena roka čedalje hladnejša. Nazadnje bo zaspala. Ne bo umrla, pač pa bo potonila v globok sen in ostala tam.

Ko sem tako sedel na robu postelje in jo gledal, sem se spraševal, kako je mogoče, da ima pri svojih letih tako gladko kožo in komaj kakšno gubo. Od vsega me je najbolj spominjala na svetnice in svetnike, ki spijo po cerkvah in samostanih. Navadno jih imajo spravljene nekje zadaj, ali spodaj, v kakšni hladni podzemni celici. Enkrat letno, običajno na njihov god, jih prinesejo ven in nastavijo ljudem, ki cerkev na tisti dan obiščejo v dosti večjem številu kot običajno. Drug za drugim se z blazinicami prstov dotikajo steklene krste, nekateri šipo tudi poljubijo, ker verjamejo, da jim bodo sveti ljudje s svojo dobroto in milostjo pomagali. Olesenela telesa svetih ljudi imajo po vseh samostanih in cerkvah tanke prste,

mogoče nekoliko manj grčaste kot prababica, in nekoliko bolj bele, njihovi nohti so mogoče za odtenek manj rumeni, polt pa voščena. Izgledajo, kot bi spali. Dolg spanec je to. Nekateri spijo že petsto let, nekateri celo dlje. In tako bodo spali do sodnega dne.

Vstal sem in mimo dnevne sobe, v kateri je mama tolažila omico, odšel v kuhinjo, si natočil kozarec vode in ga na dušek spil. Slišal sem mamo, ki je omici govorila, da ne bo sama. Saj imaš nas. Vas že, je hlipala omica, ampak mama je pa mama. Ne znam si predstavljati ... tako prazno bo.

V kuhinji je bilo vse tako, kot je od nekdaj. Še celo velika emajlirana črno-rdeča posoda s pokrovko, ki se je na enem delu okrušila, je stala na zadnji rinki štedilnika. Prababica si je vsakih nekaj dni skuhala dva litra in več kavnega nadomestka. Ko si je zaželela napitka, je samo dvignila pokrovko in z zajemalko zajela temno tekočino ter si jo vnila v skodelico. Potem je vanjo vsula zvrhano žlico sladkorja, premešala, naredila kratek požirek in zadovoljno prikimala, da je dobra.

Nazadnje si je kavo skuhalo prejšnje jutro. Potem je rekla, da se ne počuti dobro. Vrnila se je v svojo sobo, legla in zaspala. Omica je šla večkrat na vrata sobe pogledat, ali je z mamo vse v redu. Skrbelo jo je. Ni pomnila, kdaj je mama nazadnje sredi dopoldneva legla in zaspala. Še kadar je bila bolna, je samo ležala in gledala proti vratom, kot bi koga čakala. Sicer pa je bila pri svojih stotih letih zdrava in bistra. Vse je vedela. Zapomnila si je, kar je prebrala v časopisu, slišala po radiu in videla na televiziji. Spomnila se je dogodkov izpred tridesetih, petdesetih,

celo devetdesetih let. Ampak o tem ni dosti govorila. Včasih z omico, z drugimi ne.

Spala je tako mirno, da je omica nekajkrat stopila k postelji, mami pod nos nastavila dlan in jo držala tako, dokler ni začutila izdihane sape. Potem si je nekoliko od-dahnila. Vseeno je poklicala hčer, mojo mamó, naj pride. Čim prej. Skupaj sta poklicali zdravnico, ki je obljubila, da se bo še isti dan zglasila patronažna sestra. Patronažna sestra je prišla nekaj po četrti, slabe pol ure za menoj.

2.

Si še tu? me je iz misli predramil glas, ki je prišel iz prababičine sobe, oddaljene vsega nekaj korakov, slišalo pa se je, kot bi prihajal iz nekega drugega prostora in časa. Tu sem, ja, sem zaklical in se vrnil v njeno sobo. Tako kot prej sem sedel na rob postelje.

Veš, me je pogledala prababica, vojne je bilo enkrat konec. Prikimal sem, čeprav nisem vedel, katero vojno ima v mislih. Še malo pred tem se je zdelo, da se nikoli ne bo končala, je nadaljevala, potem pa je po cesti prišel pismonoša Janez in že od daleč klical: Vojne je konec! Vojne je konec!

Moj ata se je razkoračil na hišnem pragu in si posvaljkal brke. Saj sem ti povedala, da je imel moj ata brke? Urejene brke, ne kot nekateri, ki so imeli košate kot potepuški pes rep. Končno, je vzdihnil in stopil čez dvorišče proti cesti, jaz pa za njim. Videla sva ljudi, ki so ob novici prihajali iz hiš in se veselili, da je konec vsega hudega. Za trenutek smo pozabili na skrbi in bojazni ter navdušeno ponavljali: Vojne je konec! Vojne je konec!

Nič več strašnih novic iz Galicije, nič več grozovitih vesti s soške fronte! Zdaj se morajo samo še naši fantje

vrniti, je rekel pismonoša, ko je prišel do ograje. Samo še fantje se morajo vrniti, je ponovil ata in se prislonil ob les. Iz žepa je izvlekel pipo, z rjavkastim palcem potlačil tobak in prižgal. Moža sta molčala. Nisem vedela, zakaj molčita. Zakaj sta ob tako lepi novici tiho?! Šele kasneje mi je postalo jasno, je prababica premaknila glavo in se zastrmela vame. Molčala sta, ker sta vedela, da se dosti fantov ne bo vrnilo, od tistih pa, ki bodo prišli nazaj, bo marsikateri brez roke ali noge ali pa bo kaj narobe z njegovo glavo. Vrnitev številnih mož ne bo prinesla olajšanja, pač pa nove skrbi. Saj smo videli, kako je bilo do takrat. Nič dobrega. Prihajala so sporočila o mrtvih in vračali so se pohabljenici. Hribarjeva Mica je ostala sama s petimi otroki, Mačkova Vesna s tremi, Petelinov Franc se je vrnil slep in gluh, Lužarjev Miha brez nog, Zalarjev Ivan brez desne roke. Ata je v tistih časih pogosto vzdihnil: Težko je reči, kaj je bolje, ostati brez moža ali dobiti pohabljenca, še ena usta več in nobene roke, ki bi prijela za delo. Ja, tako je bilo, je prababica Marija rahlo prikimala svojim besedam, ali pa ni prikimala in se ji je samo močnejše stresla glava.

Ata je puhnil oblaček dima in si potisnil klobuk na zatilje, je cmoknila. Še zdaj ga vidim stati pri ograji. Še zdaj voham sladkobni dim njegove pipe. Še zdaj ga slišim spraševati, ampak ata ni spraševal, ker ne bi vedel. Hotel je slišati, kaj mislijo drugi. Pa zdaj? je pogledal pismonošo tisti dan, ko je prinesel novico o koncu vojne. Kaj bo zdaj? Vi mi povejte, je rekel pismonoša. K vam prihajajo pomembni možje iz Ljubljane. Jaz sem samo preprost mož, ki raznaša pošiljke. Poznam vas, se je nasmehnil moj

ata. Motate se po hišah in uradih, marsikaj vam pride na uho. Gotovo ste kaj slišali. Slišim marsikaj, je bil redko-beseden Janez, kaj je res, pa ne vem. V Zagrebu imamo Narodni svet, je ata iz ust vzel pipo. Izgleda, da bo poslej drugače. Izgleda, da bomo nazadnje vendar gospodarji na svoji zemlji. To je dobro. Preklemano dobro, se je strinjal Janez in pljunil v blato. Naprej moram. Vsekakor, mu je prikimal ata.

Veš, je prababica strmela v strop, že dolgo je kazalo, da je vsega konec. Vojaki na obeh straneh so se vkopali, eni in drugi so na slepo streljali na drugo stran, premaknili pa se niso niti za milimeter. Tako bi lahko ostali do konca časa. Potem pa se je zgodil čudež pri Kobaridu. Ja, se je nasmehnila, tako so rekli: *čudež*. Kot bi se zgodilo kaj dobrega, kaj lepega. Avstrijci in Nemci so prebili italijansko obrambo in z bojnim plinom sovražnika pognali v beg. In takrat se je za kratek čas spet zdelo, da se vojna nikoli ne bo končala. Seveda, le kako je lahko kdorkoli pomislil kaj takšnega? Dokler je doma en sam fant, ki ima obe roki in nogi in lahko nosi puško, ni treba, da se vojna konča. Dokler je doma en sam fant, za katerim bo jokala deklica in ga bo objokovala mama, lahko vojna traja, je tresoče vzdihnila prababica. Ampak vojna se je nazadnje končala in vsi smo bili veseli novice!

Ko je ata mislil, da ga ne slišim, je rekel: Zdaj bo vsak pobral svoje mrtve, poiskal odtrgane ude in prestreljene glave, nad grobovi zmolil svojemu bogu, potem pa padle spodobno zakopal, postavil obeležja in se vrnil domov. Počasi bomo nehali omenjati vsa tista grozljiva

imena mest, ki v teh krajih ljudem ne pomenijo drugega kot bolečino in smrt. Kje bi jih iskali na zemljevidu, se večini niti ne sanja. Možje, očetje in sinovi, ki se ne bodo vrnili, bodo še nekaj časa živeli v spominih in pripovedih. Ščasoma bodo spomini zbledeli in pripovedi potihnille. Bolečina se bo polegla in nazadnje minila. Tisti, ki smo ostali, bomo živeli naprej.

In smo živeli naprej, me je prababica prijela za roko. Treba je živeti naprej. Karkoli se zgodi, je treba vztrajati. To smo dolžni tistim, ki jim ni uspelo.

Naši družini je bilo gorje prihranjeno, je glavo obrnila proti oknu. Ata je bil za vojsko sprva prestar, ko pa so začeli klicati tudi starejše, so ga pustili zaradi dela v kamnolomu. Delovodja mora ostati, sicer bo delo obstalo. Ata je ostal, delo pa je kljub temu potekalo počasi, saj ni bilo mož, ki bi razstreljevali skalo in rezali kamen.

Prababica je nekaj trenutkov molčala. Strmela je skozi okno, kot bi na drugi strani videla očeta, brate, mamo, babico, strice in tete, sestrične in bratrance, vse zbrane, vse takšne, kot so bili tisti dan, ko je pismonoša v vas prinesel novico o koncu vojne. Naša družina je imela neznansko srečo, je ponovila nekoliko odsotno. Moji bratje so ostali doma. Bili so premladi, da bi jih vpoklicali. Lahko pa bi bilo drugače. Saj smo videli, kako je bilo pri drugih hišah! Možje in sinovi so drug za drugim odhajali. Eni so odšli takoj na začetku, še preden so nas dosegle novice o grozotah in strahotah. Mnogi izmed njih so bili navdušeni, da odhajajo v boj. Ah, fant moj, s puško na rami so ponosno korakali in komaj čakali, da poženejo v beg

Laha ali Rusa, kot so govorili, kar so slišali govoriti druge. Ubogi fantiči niso vedeli, kaj jih čaka. In tudi če bi vedeli, si ne bi predstavljali. In tudi če bi si predstavljali, ne bi mogli ničesar spremeniti. Tisti, ki so odhajali kasneje, so bili prepričani, da se bodo kmalu vrnili, saj vojna ne more trajati večno. Še malo, in bo konec. Z malo sreče bodo na fronti preživeli nekaj mesecev, toliko se da zdržati, potem bodo prišli nazaj domov. Tisti, ki so bili vpoklicani med zadnjimi, so vedeli, da to ne pomeni nič dobrega. Takrat je bilo že vsem jasno, da takšne vojne še ni bilo. Še nikoli toliko mrtvih, še nikoli tolikšnega opustošenja! Zadnje leto so se številni fantje in ostareli možje skrivali po gozdovih, čeprav so vedeli, kaj čaka dezertarje, ki so jih žandarji preganjali bolj vneto kot lopove in razbojnike. Če so kakšnega ujeli, je sramota padla na družino. Človek, ki ga vklenejo, ni boljši od tolovaja. Če jih niso ujeli, je sramota vseeno zadela družino. Skrival se je, ko so drugi krvaveli in umirali. Naj bi umrl? Če je moj, bi moral tudi tvoj! Tako so govorili, vsi kot brez pameti, kot brez srca.

Ampak vojna se je nazadnje končala, je prababica poiskala mojo roko in me prijela, nekaj trenutkov zatem me je močneje stisnila in večkrat dvignila in spustila roko nazaj dol. Nazadnje je bil mir. In mir je dober. Samo, veš, to se hitro pozabi. Dokler je spomin na grozote živ, se ljudje zavedajo. Ko pa spomin enkrat obledi in ljudje pozabijo strah, lakoto in bolezni, kakršnih prej niso poznali, no, potem pozabijo tudi, kako dober je mir.

Po teh besedah je prababica zaprla oči. Zdelo se je, da spi.

3.

Barjanski volk, je prababica nenadoma odprla oči. Stari Tomažin. Sem ti povedala, kako je bilo z njim? Pogledal sem jo in odkimal. Nisem vedel, kdo je bil stari Tomažin. Mislil sem si, naj pove, in čakal. No, saj, je cmoknila. Stari Tomažin se je vrnil iz vojne. Imel je obe roki in obe nogi. Njegova Marjanca se ni mogla dovolj zahvaliti vsem angelom in svetnikom, ki so dolga tri leta bdeli nad njenim možem in ga nazadnje vrnilo domov. Resda je prišel nazaj mršav in sestradan, ampak takšni so bili vsi, ki so se v tistih dneh vračali, pa tudi tisti doma niso bili dosti boljši. Dan, dva je trajalo veselje, potem se je začela kazati bolezen. Nekaj je bilo narobe v njegovi glavi. Stari Tomažin je hodil gor in dol po vasi, kot bi bil na straži, dokler ni nenadoma zakričal: V napad! Vsi v napad! in stekel čez njive, enkrat v eno in drugič v drugo smer.

Ljudje so Marjanci prigovarjali, naj si ne žene k srcu. Veliko je pretrpel, kdo ve, kaj vse je doživel in videl. Potrebuje čas. Moraš mu ga dati. Počasi bo boljši. In Marjanca mu je dala čas. Če česa, potem je imela v izobilju časa. Ampak s Tomažinom ni bilo nič bolje. Po dolgih tednih

in mesecih je bilo z njim tako kot prej, če ne še slabše. Hodil je po vasi gor in dol, potem pa nenadoma zakričal: V napad!

Ko se je prikazal, so se iz hiš usuli otroci in se smejali. Nor je, so govorili, kot so slišali od odraslih. Odnoslo mu je pamet! Pobalini so skakali za njim in ga oponašali, dokler jih niso očetje ali strici ali kdo tretji s klofutami in brcami nagnali domov. Ne morete se norčevati iz reveža! so se jezili na paglavce, a ni zaleglo. Stari Tomažin jih je vedno znova privabil na cesto, vedno znova so tekli za njim in skupaj z njim kričali: V napad! Vsi v napad! Nazadnje ga je kateri od mož ustavil in mu rekel: Konec je. Nobene nevarnosti ni več. Greva. In sta šla.

Ko je Tomažin ves raztrgan in blaten zagledal svojo Marjanco, je razširil roke in vzdiknil: Doma sem! Vrnil sem se! Joj, kako sem te pogrešal! In kako si lepa! Še lepša kot tisti dan, ko sva se vzela.

Marjanca ni mogla zadržati solz. Mislila si je, da ne ve, kako dolgo bo lahko še zdržala. Zdelo se ji je, da je bilo prej, ko je trepetala in čakala novice z bojišča, laže. Takrat je imela upanje. Rekla pa je: No, poglej, si le prišel nazaj! Saj sem vedela, da boš.

Veš, me je pogledala prababica, stari Tomažin ponoči ni spal v postelji. Kje pa! Spal je na tleh. Stisnil se je k steni in pogosto tulil in zavijal. Sosedo je sprva zateglo oglašanje motilo, a so se sčasoma privadili. V smehu so mu rekli Barjanski volk.

Po teh besedah je prababica utihnila, jaz pa sem jo gledal in se spraševal, od kod naenkrat vse te zgodbe, vsi ti

spomini. O sebi je govorila redkokdaj. Včasih je povedala kaj malega, kaj takšnega, kar smo vedeli vsi, nikoli pa se ni razgovorila tako kot po tistem, ko je patronažna sestra povedala, da se njeno srce upočasnjuje. Živahna je bila, kot bi jih imela sedemnajst ali osemnajst.

Prej kljub njeni visoki starosti niti za trenutek nisem pomislil, da bo prišel dan, ko bo nazadnje odšla. Prababica je bila od nekdaj z nami in od nekdaj je bila stara, med vsemi ljudmi, ki sem jih poznal, najstarejša. In medtem ko so mlajši od nje odhajali, je ona ostajala. Mislil sem, da bo vedno z nami.

4.

Jakob, moj mož, se je vrnil med zadnjimi, je prababica stresla z glavo. Ampak takrat še ni bil moj mož. Kje pa! Še par let je minilo, preden sva se zagledala in sem ga začela klicati Jaka in on mene Mica, potem sva se pa tudi vzela. Takrat, ko se je vrnil, se mi je zdel grd, se je nasmehnila. Bil je kosmat in mršav, imel je nizek, hrapav glas in govoril je s čudnim naglasom. Sicer pa ga skoraj nisem poznala. Poznala sem njegovega mlajšega brata Andreja, Drejček smo ga klicali. Bil je moj sošolec.

Nekaj trenutkov je molčala in nadaljevala: Veš, vojne je bilo že zdavnaj konec. Minila je zima in prišla je pomlad, vse je cvetelo. O, kakšna lepa pomlad je prišla po koncu vojne! Saj je tudi prejšnje pomladi vse brstelo in cvetelo, ampak takrat nismo videli pisanih rož. Ljudje niso govorili o drugem kot o mrtvih. Prejšnje pomladi se je zdelo, da vse cveti samo zato, da bomo rože potrgali in znosili na grobove. Potem pa je prišel mir. Ampak Jakob se tako kot številni drugi ni vrnil. In kdor se ni vrnil tako dolgo, je veljal za mrtvega. Nihče več ga ni pričakoval, ne oče, ne brat, ne sosedovi. Edino Jakobova mama, stara Prežarca,

je vztrajala, čeprav ji je mož prigovarjal, naj neha. Prosil jo je, naj pozabi. Tako bo laže. Ženska pa je vztrajala, govorila je, da ni dobila mrliškega lista, in dokler nima mrliškega lista v rokah, njen otrok ne velja za mrtvega, in dokler ne velja za mrtvega, bo verjela, da je živ. Tega mi ne moreš vzeti! Tega mi nihče ne more vzeti! Ob jutrih je hodila h križu na koncu vasi, kjer je prosila za sinovo vrnitev. Veš, kje stoji križ? me je pogledala prababica. Vem, sem ji prikimal, čeprav nisem bil prepričan, kateri križ ima v mislih. Na hitro sem se domislil dveh, ampak tisti trenutek ni bilo pomembno, za kateri križ gre.

To moraš vedeti, je prababica premaknila tresočo se glavo, vsakih nekaj tednov se je iz ujetništva od nekod daleč vrnil še kakšen sestradan, razcapan možki. Vsi smo jih videli. Pri hišah, kjer so pogrešali moža ali sina, so upali, da bo naslednji njihov. Želja pa se je uresničila le redkim. Po teh besedah je obmolnila. Nekaj trenutkov kasneje me je pogledala, kot bi preverjala, ali poslušam in ji sledim.

Velika noč je bila tisto leto pozno, dvajsetega aprila, se je prababica pod debelo odejo premaknila s celim telesom. Pomislil sem, da izgleda kot velikanska buba, iz katere se bo ob času izlegel metulj. Bila je sončna nedelja, je prababica nadaljevala. Zjutraj smo v velikem številu odšli k maši. Joy, kakšna sreča je polnila naša srca! Cerkev smo prejšnji dan okrasili s cvetjem in pri maši smo po dolgem času peli s polnimi pljuči. Po maši smo šli naravnost domov. Miza je bila skromno obložena, seveda, ob koncu vojne ni imel nihče dosti, a bili smo zbrani, vsi skupaj, in imeli smo drug drugega, za razliko od družin, kjer so bile za mizo boleče